

زبان و جهانی شدن^۱، نورمن فرکلاف^۲، انتشارات روتلیج، ۲۰۰۶، دو + ۱۸۶ صفحه.

زبان به باور فرکلاف این قدرت را دارد که به اهداف سیاسی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی شکل دهد، تغییرات این روندها را نشان دهد و خود به گونه ای عامل این تغییرات شود. امروزه سیاستمداران غربی در سخنان خود به فرآیند "جهانی شدن" اشاره بسیار دارند، و آن را پدیده ای ضروری می دانند که به هر حال اتفاق می افتد. رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی با روش های تحلیلی خود می تواند روابط قدرت پنهان در این نوع گفتمان ها را آشکار سازد و توازن نوینی را که در جهان اقتصادی/سیاسی به وجود آمده، مورد بررسی قرار دهد. هم اکنون چند تحلیل گر به پردازش فرآیند جهانی شدن در قالب کتاب و مقاله همت گماشته اند که از آن میان می توان به کتاب *زبان و جهانی شدن* اثر زبان شناس برجسته نورمن فرکلاف اشاره کرد. پیش از این از او کتاب های *زبان و قدرت* (۱۹۸۹)، *گفتمان و تغییرات اجتماعی* (۱۹۹۲) و کتاب *گفتمان رسانه ای* (۱۹۹۵) به چاپ رسیده است. هر چند که از انتشار کتاب *زبان و قدرت* نزدیک به دو دهه گذشته است، باید توجه داشت که در آن دوران پدیده جهانی شدن مانند امروز در دستور کار تحلیل گران قرار نگرفته بود.

فرکلاف در این کتاب به پدیده "جهانی شدن" و تأثیرات این فرآیند در زبان می پردازد. وی در این اثر سعی دارد با ارائه ترکیبی خلاق از رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی و قرائتی از رویکرد اقتصاد سیاسی/فرهنگی (که مدعی است نظام های اقتصادی به لحاظ سیاسی تثبیت شده اند و هر دو ابژه دارای ساختاری اجتماعی اند) نظریه جدیدی بر اساس رابطه جهانی شدن و گفتمان عرضه نموده و آن را گسترش دهد. فرکلاف درباره کتابش می گوید این اثر درباره فرآیند جهانی شدن با تمرکز بر جنبه "زبان" نگارش شده است. وی با ارائه مثال هایی از گفتمان سیاستمداران کشورهایی که تازه به جرگه اتحادیه اروپا درآمده اند به این باور صحنه می گذارد که سران این دولت ها واژه ها و اصطلاحات مورد استفاده کشورهای قدیمی تر این اتحادیه را الگو برداری می کنند. به طور مثال رجال سیاسی کشور رومانی که پیش از این دارای ساختار اقتصاد سوسیالیستی، و تا سال ۱۹۸۹ دارای نظام تک حزبی بود، اکنون تحت تأثیر نظام سرمایه داری کشورهای اتحادیه اروپا، از "اقتصاد جهانی" و واژه های قرصی همچون branding, marketing, outsourcing استفاده می کنند که این اصطلاحات با اضافه کردن پسوند -ul (مانند the در زبان انگلیسی) وارد زبان رومانیایی شده اند. این واژه ها با

---

1. Language and Globalization
2. N.Fairclough

همان مفاهیم مورد نظر تجارت اروپایی معاصر وارد ادبیات سیاسی/ اقتصادی این کشور شده است.

کتاب *زبان و جهانی شدن* دارای هفت فصل اصلی و یک فصل نتیجه‌گیری است. در فصل ۱ و ۲ نویسنده به بحث‌های نظری روش‌شناختی و در فصل‌های ۳ تا ۷ به مباحث تجربی می‌پردازد.

فصل اول با عنوان *جهانی شدن و زبان: بررسی ادبیات آکادمیک* به موضوعی اختصاص دارد که ادبیات آکادمیک دربارهٔ گفتمان به عنوان جنبه و یا عنصری از جهانی شدن برگزیده است. در حال حاضر ادبیات مربوط به "جهانی شدن" رو به گسترش است و فرکلاف در این فصل می‌کوشد چهار موضع متمایز را که در این نوع گفتمان حائز اهمیت است، مشخص کند. ابتدا به موضع عینی‌گرایان^۳، اشاره می‌کند که جهانی شدن را واقعیتی عینی می‌دانند و از محققان اجتماعی می‌خواهند که این فرآیند را همچون دیگر فرآیندهای اجتماعی بپذیرند و درباره‌اش تحقیق کنند. موضع دوم فن بیان^۴ است، که بر چگونگی استفادهٔ گفتمان‌های مختلف از امر جهانی شدن تمرکز دارد. برای مثال می‌توان به سیاستمدارانی اشاره کرد که مخاطبان خود را تشویق به پذیرش سیاست‌های خاصی می‌کنند تا به این ترتیب بتوانند این سیاست‌ها را مورد پذیرش مردم قرار دهند. موضع سوم ایدئولوژیکی^۵ است، آن عده که تمرکزشان را بر این موضع قرار داده‌اند، به چگونگی گفتمان‌های خاصی از فرآیند جهانی شدن تمرکز دارند، که به طور سیستماتیک در مشروعیت‌بخشیدن به نظم جهانی خاصی شرکت دارند، که حاکی از روابط قدرت نامتقارن بین کشورهاست. موضع آخر مسئلهٔ سازندگان اجتماعی^۶ است که با وضوح تأکید بیشتری بر کاراکترهای ساخته‌شدهٔ اجتماعی از واقعیت‌های اجتماعی دارند و اهمیت گفتمان را در این نوع ساختارها برجسته می‌کنند.

فصل دوم با عنوان *رویکرد من به جهانی شدن و زبان*؛ به تشریح رویکرد مورد نظر می‌پردازد. فرکلاف در این فصل مدعی می‌شود که این رویکرد نسخه‌ای از تحلیل گفتمان انتقادی است، که در پوشش رویکردی فرهنگی به اقتصاد سیاسی نظر دارد. فرکلاف تفاوتی بین اقتصاد سیاسی فرهنگی و اقتصاد کلاسیک قائل می‌شود. اقتصاد سیاسی فرهنگی ادعا دارد که سیستم‌های اقتصادی و تغییرات اقتصادی به شرایط سیاسی و فرهنگی مربوط می‌شوند.

---

3. objectivist
4. rhetoricist
5. ideologist
6. social constructivist

زبان و جهانی شدن. نورمن فرکلاف

در فصل سوم؛ به **گفتمان های جهانی شدن**؛ پرداخته شده است. این فصل را فرکلاف به راهکارهای جهانی شدن و گفتمان های مربوط به آن اختصاص داده است. تمرکز وی بر سازمان های عمومی (دولتی و غیردولتی) قرار گرفته است. در این بحث وی تمرکز خود را بر راهکار غالب بین المللی و گفتمان جهانی شدن و یا همان گفتمان لیبرالیسم نو قرار می دهد. وی با ارائه متن هایی که حاصل گفتمان های مختلف است، به تجزیه و تحلیل آنها می پردازد. در این فصل گفتمان جهانی شدن بیشتر مورد تفسیر قرار می گیرد و فرکلاف بر اساس استگر^۷ (۲۰۰۵) آن را به شش محور اصلی تقسیم بندی می کند.

۱- جهانی شدن به سیاست های لیبرالیسم نو مربوط می شود، که منظور یکپارچه شدن بازار است.

۲- جهانی شدن اجتناب ناپذیر و برگشت ناپذیر است.

۳- هیچکس مسئول فرآیند جهانی شدن نیست.

۴- جهانی شدن برای همه سودمند است.

۵- جهانی شدن دموکراسی را مجدداً در دنیا گسترش می دهد.

۶- جهانی شدن به جنگ علیه تروریسم نیاز دارد.

فصل چهارم؛ **درجه بندی دوباره دولت ها و ملت ها**؛ در این فصل تأثیر فرآیندهای جهانی شدن بر دوباره درجه بندی شدن کشورها، شهرها و شهرستان ها بحث اصلی را تشکیل می دهد. مثلاً تغییر روابط در فعالیت ها و تعاملات اجتماعی در سطوح محلی، ملی و بین المللی. فرکلاف در یک تحقیق موردی کشور رومانی را بررسی می کند و درجه بندی جدید این کشور را در اتحادیه اروپا مورد بررسی قرار می دهد. در این دیدگاه، جهانی شدن صرفاً ساختاری در مقیاس جهانی نیست بلکه برقراری و ایجاد روابط و نظمی جدید است.

فصل پنجم؛ **رسانه ها؛ واسطه ها و جهانی شدن**؛ در این فصل به فرآیند جهانی شدن در سطح رسانه ها توجه می شود و تأثیرات بسیار مهم آنها در امر درجه بندی دوباره کشورها بررسی می شود. در حال حاضر دانش، اطلاعات، اخبار، ارزش ها و فرآیندهای سیاسی و هم چنین فرآیندهای مشروعیت بخشیدن به آنها از طریق رسانه ها صورت می گیرد. رسانه ها می توانند پیوندها و ساختارهای جدید را در روابط مابین کشورها برقرار کنند. فرکلاف در این فصل به ادامه بحث فصل قبل می پردازد و اهمیت رسانه های عمومی را در فرآیند درجه بندی مجدد کشور رومانی بررسی می کند که وجود این فرآیندها بستگی به انتشار گفتمان ها، ایده ها، فعالیت ها و ارزش ها دارد که چگونه توسط رسانه ها مشروعیت می یابند.

فصل ششم؛ *فرآیند جهانی شدن از پایین*، را مطرح می‌کند و با ارائه مثال‌هایی از "زندگی روزمره مردم" به بررسی عکس‌العمل‌ها در برابر جهانی شدن می‌پردازد (فالك ۱۹۹۹). این راهکارها را جهانی شدن از پایین می‌نامد. فرکلاف با ارائه متنی که از مکدونالد (۱۹۹۴) برگرفته به گفتگوهای سه مرد بیکار می‌پردازد که در شهرستانی در جنوب شرقی انگلستان درباره کار سیاه (غیر قانونی) صحبت می‌کنند، و جالب این است که در همان حال از فواید بیمه تأمین اجتماعی نیز تعریف می‌کنند. فرکلاف این گفتمان را نتیجه سیاست‌های لیبرالیستی اقتصادی جهانی شده می‌داند. در مثال دیگر گفتگوی بازیگران لهستانی را تحلیل می‌کند که به گفتمان فرآیند جهانی شدن منتهی می‌شود. فرکلاف در این فصل به راهبردهای افراد و گروه‌هایی نظر دارد، که به نحوی خود را در برابر اثرات منفی فرآیند جهانی شدن محافظت می‌کنند یا از امکاناتی که این فرآیند برایشان به وجود می‌آورد بهره‌برداری می‌کنند.

فصل هفتم؛ *جهانی شدن، جنگ و تروریسم*؛ در این فصل فرکلاف به ادامه بحث در فصل سوم می‌پردازد؛ وی معتقد است که گفتمان جهانی شدن به عنوان محوری عمل می‌کند که گفتمان‌های دیگر به دور آن گرد می‌آیند. فرکلاف در این فصل بخصوص بر گفتمان "جنگ علیه تروریسم" می‌پردازد که تغییر مهمی در گفتمان جهانی شدن پدید آورده است. وی این دیدگاه را از جنبه زبانی آن دنبال می‌کند، و می‌گوید عبارت جنگ علیه تروریسم بعد از حمله یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ در ادبیات آمریکا و متحدانش وارد شد. اما در کنار وارد شدن این عبارت استراتژی‌های جدیدی نیز به کار گرفته شد. از جمله تغییراتی که در ارتش آمریکا به وجود آمد، سیستم امنیتی این کشور از قدرت "نرم" (یعنی شکل دهی به باورها، علائق و هویت‌های مردم در جهت جهانی شدن)، به قدرت "سخت" (استفاده بیش از حد از قدرت سیاسی و اقتصادی برای به اطاعت واداشتن) تبدیل شد. در این فصل فرکلاف نگاهی دارد به جکسون (۲۰۰۵) که تعدادی از مضمون‌های اصلی گفتمان "جنگ علیه تروریسم را برجسته کرده است.

سپس فرکلاف برای این ادعاها مثال‌های مستند ارائه می‌دهد. به عنوان مثال به سخنرانی بوش در ۲۰ سپتامبر ۲۰۰۱ اشاره می‌کند: "در یازدهم سپتامبر دشمنان آزادی جنگی را علیه کشور ما آغاز کردند... اکنون آزادی مورد حمله قرار گرفته است." و یا در خلال جنگ‌های کوزوو، تونی بلر برای توجیه دخالت کشورهای غربی ادعا کرد که: "جنگی است عادلانه که نه بر پایه قدرت طلبی که بر سر ارزش‌هاست". مثال‌های این فصل بسیار خواندنی هستند.

از فصل نتیجه‌گیری به طور خلاصه می‌توان به شش مورد اشاره کرد:

زبان و جهانی شدن. نورمن فرکلاف

- ۱- جهانی شدن فرآیندی گفتمانی است، که دارای ژانر ویژه ای است.
  - ۲- فرآیندهای واقعی جهانی شدن را نباید به سادگی با گفتمان جهانی شدن اشتباه گرفت.
  - ۳- از آنجائیکه جهانی شدن ویژگی گفتمانی قابل توجهی دارد، بنابراین تحلیل روابط بین گفتمان و عناصر دیگر مربوط به تغییرات جهانی شدن از اهمیت بسیاری برخوردار است.
  - ۴- تحلیل گفتمان انتقادی منبع با ارزشی برای تحقیق درباره روابط دیالکتیکی مابین گفتمان و دیگر عناصر اجتماعی است.
  - ۵- فرکلاف رویکردی میان رشته ای برای تحقیقات مربوط به جهانی شدن اتخاذ کرده که شامل سنتزی از تحلیل گفتمان انتقادی با رویکرد اقتصاد سیاسی و فرهنگی است.
  - ۶- در این نتیجه گیری مابین "صدا"های اصلی موجود در بحث جهانی شدن تفاوت وجود دارد. مانند صداهای متفاوتی از نوع تحلیل های آکادمیک، سازمان های دولتی و غیر دولتی، رسانه ها و مردم در زندگی روزمره.
- آنچه که استگر (۲۰۰۵) جهانی شدن می نامد، مبنای نظری این کتاب است و فرکلاف سعی دارد که با استفاده از مثال هایی در گفتمان کشورهای هممانند امریکا، آسیا، کشورهای اروپای غربی و کشورهای تازه پذیرفته شده در اتحادیه اروپا مانند رومانی، مجارستان نظریه خود را تحکیم بخشد. اما مستندات کتاب در این رابطه تنها یک پاراگراف از زبان رومانیایی است که استفاده از چند واژه انگلیسی جهانی شده (outsourcing branding, marketing) در آن نشان داده شده است. در حالی که بقیه مثال های کتاب چه در اصل به زبان انگلیسی و یا هر زبان دیگری بوده، به انگلیسی آمده است. لازم به یادآوری است که فرکلاف مقاله ای با نام جهانی شدن با همین ساختار پیش از این کتاب نوشته است. کتاب حاضر با معرفی "گفتمان جهانی شدن" عرصه نوینی را در تحلیل گفتمان پیش رو می گذارد.

گلرخ سعیدنیا

منابع

- Steger.M.(2005) *Globalism: Market Ideology meets Terrorism*, Lahnham: Rowman and Littlefield.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. London: Longman.

- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (1995). *Media discourse*. London: Arnold.
- Falk, R (1999) *Predatory Globalization. A Critique*, Cambridge: Polity Press.
- Mac Donald, R.(1994) Fiddy jobs, undeclared working and the something for nothing society, *Work Employment and Society* 14.4:84-106.
- Robertson, R.(1992) *Globalization*, London: Sage.
- Jackson, R. (2005) *Writing the War on Terrorism. Language, Politics and Counter-terrorism*, Manchester: Manchester University Press.

یادبود

